

PROBLEM SLAVIZMOV IN NJEGOV KONTEKST

Ivo Pospíšil

Filozofska fakulteta, Masarykova univerza, Brno

Avtor analizira ključne izraze, povezane s problematiko Slovanov, slavistike, slovanske vzajemnosti, slavofilstva in panslavizma. Njegova koncepcija, oblikovana prek komentarja in kritike politoloških študij, temelji na nujnosti načelne preusmeritve znanstvene discipline, ki v najširšem smislu preučuje problematiko Slovanov, slovanskih narodov, njihovih jezikov, literatur in kultur. Poudari pomen arealnih študijev, kakršne goji tudi Sekcija za arealne študije in integrirano žanrsko tipologijo na Inštitutu za slavistiko Masarykove univerze v Brnu. Na koncu se avtor ukvarja s problemi slavističnih raziskav in znanstvenih ustanov.

The Problem of Slavisms and Its Context. *The author analyses the key terms relating to questions of the Slavs, Slavonic studies, Slavonic reciprocity and solidarity, Slavophile movements or pan-Slavism. His conception, originally intended as a commentary on and polemic with political science, is based on the necessity for a basic change and re-orientation of the scientific disciplines which study in its widest sense issues relating to Slavonic cultures, those of all the Slavonic nations and their languages and literatures. He emphasises the importance of the area studies developed by the Department for Regional Studies and Integration Genre Typology at the Institute of Slavonic Studies of Masaryk University in Brno. Finally, he deals with problems of Slavonic research and scholarly organisations.*

Temo zadnje knjige Franka Wollmana (1888–1969) *Slavismy a antislavismy za jara národu* (Slavizmi in antislavizmi v pomladi narodov) bi lahko atraktivno označili kot »ko je po svetu hodila pošast panslavizma«; delo je v uvodu datirano z majem 1965 in posvečeno osvoboditvi izpod »fašističnega jarma«. Veliko pove dejstvo, da je bil samostojni posvetilni list iz edinega primerka knjige v Osrednji knjižnici Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede v Brnu iztrgan: tudi to morda priča o tem, kako žgoča je bila ta problematika v njenih političnih dimenzijah in v odnosu do osebnosti avtorja. Čeprav danes slovanstvo, slavjanofilstvo, panslavizem

ali slovanska vzajemnost niso več gonilne sile sveta v taki meri kot v 19. stoletju, pa je njihovo skrito brizantno silo še vedno čutiti (Mareš 1999; Pospíšil 2001). Enako velja tudi za ostala pomembna dela avtorja te knjige, Bratislavčana, Brnčana in Pražana, ustanovitelja praško-brnske komparativistično-genološke šole: o tem pričajo tudi njegove nove izdaje v tujini (nemška in slovenska – Wollman 2003; Wollman 2004), h katerim organsko sodi tudi objava slovaških ljudskih pravljic, ki je rezultat bratislavskih raziskav F. Wollmana in njegovih učencev (Wollman 1993, 2001, 2004); morda se jim bo po dolgih letih pridružila tudi češka izdaja, tako da bo vsaj v tem primeru ovrženo reklo, da doma ni nihče prerok.

Ravno v opisnem in posvetilnem uvodu Wollman svojo metodo definira kot analitično in konfrontacijsko:

»Sama problematika v tem obdobju bi se dala na kratko povzeti s tremi gesli: pangermanizem – panslavizem – avstroslavizem. Toda poznamo še različne druge formulacije slovanske ideologije, torej slavizme, in njihova nasprotja, ki jih kratko imenujem antislavizmi, saj gre tu že za različne formulacije določenih ideologij. Dokumentarna analitična oblika in konfrontacija izhajata iz samega predmeta tega dela.« (Wollman 1968, 5)

Wollman se v tej knjigi vrača k dominantni svojega dela, ki je že od začetka oscilacija med ideologijo in tematologijo (*Stoffgeschichte*) na eni strani ter morfologijo, eidologijo ali eidografijo (kot jo je sam imenoval), torej strukturnim pristopom, na drugi strani. Vrnitev k *Ideengeschichte* v duhu moskovskega (1958) in sofijskega (1963) slavističnega kongresa, ki jo proklamira takoj v uvodu, je med drugim zanimiva tudi zato, ker se neposredno navezuje na njegov mednarodno razmeroma močno reflektiran spis *Slovanství v jazykově literárním obrození u Slovanů* (Slovanstvo v jezikovno-literarnem preporodu pri Slovanih; Praga 1958). Zato sem – potem ko sem se v Wollmanovi nemški izdaji s kolegom Reinhardom Iberjem in Milošem Zelenko, kasneje pa tudi sam, ukvarjal s prvo Wollmanovo sintezo (Wollman 2003) – segel ravno po tej monografiji, ki se je, kot se zdi, marsikdo boji, tako da se okoli nje hodi kot okoli vroče kaše – ravno to pa je tema slovanstva vedno bila, je in bo.

Wollman zanimivo začenja s tem, s čimer so po navadi njegove polemike z nekaterimi poljskimi slavisti kulminirale: s poljskim mesianizmom, povezanim z idejo, da slovanski mit in slovanski mesianizem svojih korenin nimata na Češkem, ampak ravno na Poljskem. Wollmanovo poglavje o Adamu Mickiewiczu je pravzaprav konfrontacija njegovih kasneje objavljenih predavanj na Collège de France in interpretacij Stanisława Grabowskega (1954); toda takšna je tudi celotna knjiga: v tem smislu so *Slavismy a antislavismy za jara národů* (Slavizmi in antislavizmi v pomladi narodov) tipično wollmanovska publikacija, tj. izhajajo iz polemike, h kateri šele kot nadstavbo oblikuje pozitivni nazor oziroma model: ravno v tem se kaže Wollmanova metoda, ki je sicer morda najmanj vidna v njegovih strogo literarnozgodovinskih delih o literaturi na splošno, zlasti pa

o dramatiki, sintetiziranih med drugim tudi v slavni *Slovesnosti Slovanů* (Književnost Slovanov, 1928), čeprav je tudi tu podobna metodam T. G. Masaryka, pa tudi drugih osebnosti t. i. realistične generacije (med njimi bi našli tudi slavne, čeprav kontroverzne Ruse, a to bi bila že tema drugega, samostojnega prispevka). Mickiewicz sicer že iz lastne izkušnje priznava mesijansko poslanstvo Rusije, vendar misli – s sklicevanjem na svojega prijatelja Puškina – da se je že izčrpalo in čaka na nove spodbude. Ravno tu na prizorišče stopa Poljska, ki se je oprla na enako avtentično, notranje krščansko, natančneje katoliško Francijo (Španija je katoliška formalno, tj. obredno, tako kot je Rusija samo formalno pravoslavna). V odstavkih o Grabowskem Frank Wollman zanimivo komentira Mickiewiczev odnos do Češke, Čehov in češke literature (od literatur zahodnih Slovanov je poznal Mickiewicz – razen poljskega – samo češko slovstvo, med drugim tudi s posredovanjem samega Puškina in Jana Czechota, belorusko Čačota, 1796–1847, poljskega, a tudi beloruskega biliterarnega pesnika); njegova sodba o staročeški in starejši češki literaturi kot epigonski, prav tako pa tudi ignoriranje Komenskega in nekatoliške produkcije sta tipična pojava; v »sistem« po Mickiewiczevem mnenju ni sodilo niti husitstvo.

Wollmanova metoda tu dobiva dosledno dialoško in konfrontacijsko ter hkrati dosledno in permanentno primerjalno podobo: skoraj na vsakem koraku primerja Mickiewiczeve koncepte enkrat s Šafaříkom (Šafárikom), drugič spet s Kollárjem in drugimi. Tako postopoma prihaja do temeljnega terminološkega problema, do mreže pojmov, ki jih postopno razpleta, pri čemer pa se zaveda njihove zapletenosti in izmuzljivosti: do panslavizma, slovanstva, slovanske vzajemnosti, slavjanofilstva in rusofilstva. Wollman je točno opazil, da so Mickiewiczeva predavanja – v nasprotju z izvirnim, toda zaradi uporabljene nemščine že nekoliko pozabljenim komparativističnim spisom Šafaříka-Šafárika *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* (Šafařík 1983)¹ – padla na rodovitna tla starejšega francoskega zanimanja za Slovane, predvsem za Ruse in Balkan (Ernest Charrière 1836, 1841–42; 1848–1853 idr.).

Pri tem pa še bolj prihaja do izraza sintetična poteza češkega avstroslavizma, ki ga Wollman raziskuje v drugem poglavju ob znanem gradivu brošure Lva (Lea) Thuna (*Über den gegenwärtigen Stand der böhmischen Litteratur und ihre Bedeutung*, 1842). Odtod pa že vodi ravna črta k razlagi slovanskega vprašanja kot primarno jezikovnega, literarnega in kulturnega; šele od tu naprej poteka – po izčrpanju drugih možnosti – narodno in državotvorno prizadevanje, o čemer med drugim priča tudi Thunovo pismo Mickiewiczzu, omenjeno v Wollmanovi knjigi (1968).

Posebno pozornost avtor namenja razvoju nazorov Marxa in Engelsa, kar je bilo v tistem obdobju zelo brizantna, delikatna in nevarna tema; zato previdno začenja z njunim razumevanjem poljskega vprašanja – »klasika« sta namreč Poljake obravnavala kot izjemo, saj sta jih imela (kar ni veljalo za ostale Slovane) za progresiven narod.

Ključna mesta v Wollmanovi knjigi *Slavismy a antislavismy* – drugače tudi ni moglo biti – so pasaje o Rusiji. Avtor začenja z nastankom slavjanofilstva in rusofilstva ter kaže na zgodovinsko mesto slavjanofilov in zahod-

njakov. Natančno predstavi, kako je ruski carizem med vlado Nikolaja I. nastopal proti prizadevanjem po združitvi Slovanov, pa četudi pod ruskim vodstvom: dokaz za to je usoda Cirilmetodijskega bratstva, za katerega dejavnost je najbolj plačal Taras H. Ševčenko. Carizmu se »mali Slovani« niso zdeli primerni za ponapoleonsko politiko velesil, ki jo je načrtoval z Avstrijo in Prusijo. Wollman tu delno namenoma, delno nenamerno kaže na staro dialektično idejo kvalitativne vrednosti kvantitativnih kazalcev: to je vedno delovalo in politika malih narodov je to tudi vedno upoštevala in se po tem ravnala ne glede na ideologije.

Wollmanova konceptualna, analitična, z gradivom nasičena, mestoma celo prenasičena knjiga, labodji spev njegovega raziskovanja, ima svoje časovne omejitve, predvsem pa svoje nadčasovne presežke. In prav ti nas zanimajo, saj zadevajo ravno problem slavizmov in njegov kontekst:

1. Povsem razločno kaže nujnost sintetičnega, inter- in multidisciplinarnega razumevanja slavistike kot funkcionalne, toda preišljene sinteze filologije in drugih ved, vključno z družbenimi. F. Wollman tu praktično in suvereno posega v politologijo, zgodovino in sociologijo, pri čemer njegov temelj še vedno ostajata filologija in kultura v širšem pomenu besede, seveda brez drugih omejitev in definicij (kulturologija, *cultural studies* ipd.). To ni diletantsko poseganje, o kakršnem pišem drugje (Pospšil 2003c), ampak je kompetentno ravno zato, ker presega jezikovno-literarno sfero (tako se glasi naslov že omenjene Wollmanove knjige iz leta 1958).

2. Knjiga kaže na pomembnost raziskovanja jezikov in literatur kot temelja narodne identitete. S slednjo nista znala ravnati nobena ideologija in nobeno politično združenje, zato je njeno zatiranje vedno vodilo v skrajnosti. Gre za vprašanje, ki je znanstveno in politično še toliko bolj aktualno, ker se od časov novopozitivizma jezik in njegovi produkti vse bolj vrednotijo kot oblika človeške eksistence, in ne samo kot sredstvo komunikacije, torej kot to, kar je dominantno in določujoče, kot hegemon razvoja človeške družbe. Živimo v dobi besedil, ki pokrivajo svet okrog nas; Jacques Derrida se na poti iz Oxforda v London ne spominja narave, ampak Oscarja Wilda in njegove *Ballad of the Reading Gaol*.²

3. Slovanska tema, tema slovanstva, slovanstvo, slovansko vprašanje – če hočete – ostajajo, čeprav bolj ali manj skrito, še vedno močni, aktualni. Posredni dokaz za to je po mojem mnenju tudi zanimanje politologov, na katerega sem pred časom reagiral. Zanimanje za ta vprašanja je sicer že doseglo vrhunec in Wollman je v svoji knjigi pokazal, kdaj in zakaj. Tako je bilo 20. stoletje zgolj izzvenevanje, čeprav tipično in geopolitično pomembno. Kljub temu – podobno kot problem jezika in literature, združen s problemom naroda – je tudi slovansko vprašanje pod površjem dogajanja v svoji latenci in brizanci prisotno tudi danes. V ozadje so ga sicer postavili drugi udari, t. i. vojna civilizacij, in novi pojavi, vključno z množičnim terorizmom; brez dvoma pa ima evropski doseg in v svojih konsekvencah tudi svetovnega. Za razumevanje in dobro delovanje nove Evrope v podobi, ki se kaže in se bo še naprej oblikovala v današnjih in prihodnjih strukturah, ostaja to vprašanje pomembno, v določenem pomenu ključno, zlasti z vidika prastarega razumevanja Slovanov kot vmesnega člana, posrednika.

4. In navsezadnje: Wollmanova knjiga naravnost spodbuja k »novemu branju« slavizmov in antislavizmov, torej celotne slovanske problematike – nova generacija slavistov že z drugačnimi očmi bere na primer Karla Havlička Borovskega in Josefa Holečka. Kot da bi današnja eksplozivna doba sestavljala kemijske spojine in reagirala s tistim, kar se je v preteklosti že izoblikovalo in začasno postopoma pozabilo.

Tudi če bi šlo samo za te štiri zgoščene presežke, se spleča Wollmanovo knjigo znova prebrati in razmišljati o njej. Gre sicer za njegovo zadnje, vendar nikakor ne najmanjše delo.

S pojmom slovanstvo stopamo na nemirna, negotova tla, kjer se je priporočljivo gibati z lupo in lekarniško tehtnico, sicer lahko zagrešimo nepravilnosti, ne bomo pa se mogli izogniti niti mišljenjskim in konceptualnim kratkim stikom. Predvsem je nujno treba razlikovati med slovanstvom, tj. amorfnu plazmo vsega, kar kaže zanimanje, afiniteto, naklonjenost do problematike Slovanov z eventualnim presežkom v smeri obrisov nekakšne ideologije, in slavofilstvom, tj. izključno, emotivno obarvano ljubeznijo do vsega slovanskega. Potem so tu še slavjanofilstvo, torej ruska varianta slovanske ideje, za katero se že izrisujejo črte ruske dominacije, slovanska vzajemnost, tj. koncept vzajemne podpore slovanskih narodov, ki še ni nujno usmerjena proti nekomu drugemu, in panslavizem kot pojem dejanske ali potencialne slovanske enotnosti – jezikovne, literarne, kulturne in kulturno-politične –, ki se pogosto postavlja kot nasprotje ideologiji pangermanstva. Ob tem je treba spomniti, da je ideja slovanstva nastajala pod močnim nemškimi vplivom (Herder), pogosto ravno kot zrcalna slika pangermanstva, kot ideja, še posebno živa v podonavskem prostoru, kjer so se soočali interesi cele vrste narodnih skupnosti.

Poglejmo, kako Frank Wollman na začetku svoje nikoli presežene študije *Slovesnost Slovanů* (Književnost Slovanov, 1928) etnično in narodnopsihološko označuje Slovane:

»Če s karakteristiko Slovanov iz Prokopijevega poročila primerjamo Tacitovo karakteristiko Germanov, zlasti vdanost enemu kralju, vrlino družbenega sožitja, ugotovimo pri starih Slovanih individualistični značajski temelj, pri starih Germanih pa kolektivističnega. Njihov kolektiv se je Slovanom zdel tuj, kot morda dokazuje jezikovna povezava gotskega thiuda v pomenu ljudstvo, nem. Deutsch, praslov. *tjudь (štuždь), češko cizí, pol. cudzy, slov. tuj, srbohrv. tudj, rusk. čužoj, bolg. čužd itd. Ta usodni značaj je torej dan s stvarnostjo; le težka bi ga razložili zgolj z upočasnitvijo razvoja, zaostalostjo, prav tako ga ne moremo razložiti ekonomsko, zgodovinsko, biološko, geografsko itd.; iz značaja, ki je tako nespremenljiv, kot so v kraljestvu ostalega stvarstva samotarske in čredne živali, izvira daljše trajanje velike družine, rodu, izvira nezmožnost ustanavljanja držav, torej višjih civilizacijskih enot, v katerih se posameznik in rod izgubita v kolektivu, ki ga predstavlja npr. knez (iz nem. kuning) ali kralj (iz imena Karla Velikega).« (Wollman 1928, 5–6)

Za tiste, ki si Slovane predstavljajo skozi znano podobo ruskega kolektivizma in protiindividualizma, je ta pogled gotovo presenetljiv, paradoksen, četudi samo navidezno; očitno pa je logičen in zgodovinsko upravičen.

Začetno zanimanje za Slovane je vzbudila razsvetljenska znanost, nato pa so ga katalizirali romantika in nacionalizmi 19. stoletja. Ravno Frank Wollman je v polemiki z nekaterimi poljskimi slavisti opozoril, da ob zibelki ideje slovanske vzajemnosti in panslavizma niso stali preporodovski Čehi ali Slovaki (Jan Kollár), ampak Poljaki. Očitno je ideja medсловanske podpore v prvi polovici 19. stoletja visela v zraku in zagovarjali so jo predstavniki različnih slovanskih narodov. Tako kot vsa narodnoprerodna gibanja (nemško-germansko oziroma kasneje na primer keltsko – *Celtic Revival*) je nastajalo kot reakcija na enosmerni politični in kulturni pritisk, ki izzove odpor.³ Očitno je, da so na primer Čehi v 19. stoletju pogosto igrali na slovansko ali vseslovansko obarvano rusko karto in da je bil ta postopek zelo pragmatičen (Čehi so namreč imeli kritičen odnos do Rusije vse od časov Havličkovega dela *Obrazy z Rus* [Slike iz Rusije], dosledno pa ga je nadaljeval tudi Tomáš G. Masaryk; po drugi strani pa so te ideje uporabljali kot sredstvo v boju proti Dunaju, ne glede na znane deziluzije: glej češko romanje v Moskvo ravno v letu, ko je bil razglašen dualizem – 1867).

V 20. stoletju so imeli slovanstvo in njegove raznolike, že omenjene oblike zapleteno usodo. Na eni strani je bil dokaz uspešne slovanske politike nastanek držav naslednic po letu 1918 (Češkoslovaška, Poljska, Jugoslavija). Hkrati se je ustvarjala predstava Češkoslovaške kot naravnega centra demokratičnega slovanstva, zlasti v povezavi z Masarykovo t. i. rusko akcijo, tj. finančno in institucionalno podporo vzhodnoslovanski emigraciji. V taki atmosferi nastane tudi Slovanski inštitut kot institucija ministrstva narodne prosvete, a tudi ministrstva za zunanje zadeve. Češkoslovaška je podprla demokratične ruske emigrante, ki naj bi po padcu boljševizma prevzeli oblast v Rusiji – to bi hkrati tudi bistveno okrepilo vlogo Češkoslovaške v svetu. Slovanstvo je bilo takrat razumljeno kot splošno prizadevanje za zvečanje opaznosti in etabliranje nove državne tvorbe na Zahodu in Vzhodu (Masarykova dejavnost v ZDA, Veliki Britaniji, Beneševa in Štefánikova v Franciji in Italiji, že omenjena ruska akcija, Masarykovi stiki z demokratičnimi Avstrijci, Nemci, z rusko emigracijo ipd.) – iz ostankov tega velikanskega prizadevanja Češka republika v določenem smislu črpa še danes. To se je spremenilo s stabilizacijo sovjetske oblasti, z nastankom Sovjetske zveze, njenim svetovnim priznanjem in s svetovno gospodarsko krizo – vrhunec pa je doseglo z vzpostavitvijo diplomatskih stikov med Češkoslovaško in ZSSR, pogodbo o zavezništvu in praškimi slovesnostmi ob stoti obletnici smrti A. S. Puškina, ki so do določene mere že potekale v režiji Moskve. Ta linija se je nadaljevala med vojno in po njej, saj je tudi Stalin igral na slovansko karto (delovanje Zdeňka Nejedlega v Moskvi), ter postala moda oziroma drugače povedano splošno zavezujoči diskurz (E. Beneš).

Po letu 1948 se situacija naglo spremeni: slovanstvo pokaže svoj drugi obraz, znova je razumljeno kot konservativno, reakcionarno, desničarsko. To je vplivalo tudi na usodo Slovanskega inštituta, ki so ga sicer že leta 1942 ukini Nemci, znova pa je bil razpuščen v 60. letih pod pritiskom aktualne, t. i. novodobne zgodovine socialističnih dežel. Potemtakem je fenomen slovanstva kot politični koncept, pa tudi splošno raziskovanje

Slovanov, torej slavistika v širšem pomenu besede, nekakšen kostanj v žerjavici; tu in tam se pojavi na politični šahovnici, je izrabljen, odvržen in nato spet obnovljen.

Slovanstvo je bilo pri nas na Češkem vedno močno in kazalo se je na različne načine, v prvi vrsti kot rusofilstvo, denimo z ustanavljanjem Ruskih krožkov (prav tako odlično gradivo za disertacijo: v Brnu je bil na primer predstavnik takega krožka skladatelj Leoš Janáček – kar je bilo povezano z ruskimi snovmi v njegovem delu; ruski krožki so v začetku 20. stoletja delovali v skoraj vsakem večjem češkem mestu, po vojni se je zanimanje za Rusijo okrepilo pod vplivom legionarjev, zlasti po njihovi vrnitvi v letih 1920–1921.) Neposredno po letih 1945 oziroma 1948, ko se je motiv slovanstva iz takratne politike totalitarne in avtoritarne države izgubljal, je bila slovanska ideja splošno razumljena še dokaj pozitivno, čeprav z izrazito pojemajočim navdušenjem; ta tendenca je vrhunec dosegla v 60. letih. Pravzaprav je netočno, ko se včasih poudarja, da se je antisovjetizem – negacija vsega ruskega in t. i. sovjetskega kot primitivnega –, s tem pa nediferencirano tudi zavračanje vsega t. i. slovanskega (in to je v določenem smislu razumljivo kot reakcija na uradno politiko), pojavilo šele po 21. avgustu 1968: vse to je namreč v češki družbi živelo že davno in se navezovalo na številne kritične pridržke glede Rusije ter na slabe izkušnje z velikoruskim nacionalizmom, šovinizmom in mesianizmom. Te poteze so bile upravičeno in neupravičeno istovetene s komunističnim režimom v Sovjetski zvezi. Zavedati se moramo, da tudi češka družba nikoli ni bila povsem slavofilska: protislovanski tokovi so znova priplavali na površino v nekaterih drugih povezavah. Povedano drugače: ničesar se ne da povsem potlačiti, zgolj odrinuti v nižje plasti, ki jih je manj videti: odtod se lahko znova, v ustreznih konstelacijah, pojavijo kot podtalni tok, ki pa na koncu lahko postane celo dominanten. To velja na splošno in sodobna politika mora s tem računati.

Razvojni paradoks pa je dejstvo, da sta bila marksizem v Marxovi in Engelsovi interpretaciji in ruski boljševizem povsem očitno usmerjena proti slovanskim tendencam (proti slavjanofilstvu, velikoruskemu šovinizmu); niso zaman nacionalisti govorili o židoboljševizmu. Ruski socialni demokrati obeh frakcij (boljševiki in menjševiki) so bili nadaljevalci ruskega zahodnjaštva, torej evropske linije ruskega mišljenja, ki je predstavljala nasprotje slavjanofilstvu (večina članov boljševiškega centralnega komiteja so bili, kot je znano, ruski Židje, ki so večji del svojega življenja preživeli v srednji in zahodni Evropi).

Če govorimo o fenomenu slovanstva na splošno, bi priporočil strogo zgodovinski pogled, ki nam bo omogočil dojeti funkcije tega pojava v aktualni sodobnosti, bolje in jasneje razumeti potencialnost pojava in njegove različne lege. To pa nikakor ne bo preprečilo kritičnega pristopa k njegovim ekstremnim razlagam.

V današnjem času so t. i. slovanstvo, panslavizem in drugi pojavi pritegnjeni v določene geopolitične igre in strategije, katerih cilj je usmeritev na fenomen Rusije in Balkana. Pustimo Balkan ob strani, saj gre za zapleteno zadevo, katere korenine segajo globoko v preteklost in so povezane z rusko, prusko-nemško in britansko politiko ter njenimi posledicami. En koncept

želi Rusijo odstraniti iz Evrope, postaviti proti njej nov sanitarni kordon in postopoma »odžirati« njeno ozemlje (kar se utemeljuje zgodovinsko). Druga tendenca – po našem mnenju bolj zdrava in perspektivna – je pritegniti Rusijo še bolj v Evropo ter tako pacificirati njene agresivne sile. Ta tok – vsaj v široko slavističnih (torej tudi politološko-zgodovinskih) mednarodnih krogih – danes prevladuje (o tem priča na primer svetovni kongres ICCEES v Tampereju leta 2000 in Berlinu 2005). Tudi pri nas o tem ni bilo doseženo soglasje: pogosto se srečujemo z izjavami o Slovanih kot drhali Evrope, o nujnosti izriniti Rusijo na rob evropskega dogajanja, saj naj bi šlo za azijsko državo (na to je Rusija nekoč reagirala z zблиževanjem s Kitajsko in Japonsko). V tem smislu je tudi čudenje svetovno znanega češko-francoskega romanopisca Milana Kundere nad dejstvom, da je v francoski enciklopediji našel Husa ob Ivanu Groznm, povsem odvečno: za svet so Čehi in Rusi Slovani in sama primerjava obeh mož (saj Ivan Grozni za svoj čas in svoje okolje ni bil ignorant in je – prav tako kot Jan Hus – del nacionalne književnosti) sploh ni nerazumljiva. Po moji sodbi je boljše Rusijo pritegniti v evropsko dogajanje, saj v civilizacijskem smislu nikoli ni nehala biti del Evrope, eden od odločilnih dejavnikov evropske politike pa je postala z bitko pri Poltavi (1709) in zlasti z napoleonskimi vojnami (njena vloga v letih 1812–1814 ter 1941–1945 bi si zaslužila samostojno primerjalno obravnavo z današnjega stališča). Ne glede na to digresijo, pa pojmov »slovanstvo« ali »slovanska vzajemnost« ali celo »panslavizem« ne smemo identificirati z Rusijo, njeno agresivno politiko in njenim poznim slavjanofilstvom ali ruskim mesianizmom, čeprav so z vsem tem povezani: ravno v tej prepletenosti in paradoksnosti leži vsa kompleksnost in privlačnost t. i. slovanstva.

Pri proučevanju fenomena slovanstva moramo nujno upoštevati tudi horizontalno linijo, torej to, kako ta pojav razumejo drugje. V tem smislu bi zagovarjal poljsko varianto. Poljakov gotovo nihče ne bo odtoževal panslavizma ali panrusizma, čeprav so tudi oni kultivirali »slovanske« ideje – končno imajo tudi oni z Rusijo svoje izkušnje. Toda ravno oni slovanstvo, Slovane, slovanske dežele in slovanske kulture razumejo kot naravno integracijsko stopnjo k Evropi, slovanstvo kot naravni del evropejstva, ki ga ne bi smeli enačiti z zahodnoevropejstvom. Pogosto se govori o t. i. evropskih vrednotah in gotovo se pri tem misli na primer na krščanstvo, evro-ameriško civilizacijo, parlamentarno demokracijo, človekove pravice, humanizem ipd. Toda to je treba eksplicitno povedati, saj so sicer kot t. i. evropske vrednote lahko razumljene plinske celice, koncentracijska taborišča, gulagi, neposredni ali posredni genocidi drugih ras in kultur ali sežiganje krivovercev in čarovnic. Poljsko razumevanje slovanstva kot evropejstva je po našem mnenju utemeljeno in perspektivno. Poljski državniki nasprotujočih si usmeritev so v preteklosti govorili in tudi danes pogosto govorijo (Kwaśniewski – Buzek) o Slovanih in slovanstvu (Kwaśniewski na primer na mednarodnem kongresu slavistov v Krakovu leta 1998, kamor je Buzek poslal pozdravno pismo: oba razumeta slovanstvo kot evropejstvo, a vsak nekoliko drugače; Buzek vidi vrednost slovanstva le v povezavi z evropejstvom, Kwaśniewski razume slovanstvo tudi kot avtohtono vredno-

to; glej govor Kwaśniewskega na Masarykovi univerzi ob podelitvi velike zlate medalje 2000). Poljaki se slovanstva ne bojijo, na različna evropska srečanja z različno politično orientacijo pošiljajo svoje zastopnike, pokojni papež Wojtyła je za njih organiziral simpozije (končno se o njem pogosto govori kot o prvem slovanskem papežu) v Castel Gandolfo (*Współczesni Slowianie wobec własnych tradycji i mitów*, 1996).

Slavizmi so torej pogosto izmuzljivi in polni nasprotij: odvisno od tega, kako se z njimi ravna in kako se jih uporablja. Včasih je slovanska ideja razumljena kot legitimni del evropske samorefleksije, ki je naravna protitež dominantnemu racionalizmu in tehnicizmu, hkrati pa jo imajo tudi za preveč zapleteno, da bi lahko postala živi del praktične politike.

Samostojno poglavje slavizmov je znanstveno delovanje, povezano s slavistiko kot znanstveno disciplino (Pospíšil 2003b; 2004). Široka definicija bi se morda lahko glasila, da je slavistika znanstvena disciplina oziroma natančneje konglomerat disciplin, ki se ukvarjajo s slovanskimi narodi in slovanskimi deželami. Toda že v času, ko so se v delu Josefa Dobrovskega pokazali njeni temeljni obrisi, je imela izrazito filološki značaj: šlo je predvsem za slovanske jezike in književnosti. Zlasti v jeziku se o slovanskosti nikoli ni dvomilo, o književnosti in t. i. slovanskih književnostih se je lahko razpravljalo, da o ostalih materialnih in duhovnih proizvodih slovanskih narodov niti ne govorimo. V 20. stoletju je model slovanskega raziskovanja oblikoval Tomáš G. Masaryk (ravno on je v dvajsetih letih 20. stoletja v Prago povabil Matijo Murka, izkušenega profesorja, slovensko korifejo slavistike in kasnejšega predsednika Slovanskega inštituta), ko je leta 1915 dal pobudo za ustanovitev School of Slavonic Studies kot dela Londonske univerze. Ko smo leta 1998 praznovali sedemdeseto obletnico začetka dela praškega Slovanskega inštituta, je nastopil profesor češke literature iz Londona Robert Pynsent in dopolnil informacije o financiranju te šole – morda tudi iz zasebnih virov Setona-Watsona – ter njenem političnem ozadju v nekoliko deziluzijskem in demitizacijskem duhu. Za nedvomni pomen tega dogodka in takratno dominantno vlogo češtva v slovanskem svetu pa so bolj zanimivi nazeri Renéja Welleka, ki ga nikakor ne moremo obtoževati mitizacije čeških zadev, saj je bil sam zelo pogosto tarča preveč narodnjaško usmerjenih čeških znanstvenikov in sam eden od njihovih najostrejših kritikov (René Wellek proti Otakarju Vočadlu – glej Pospíšil in Zelenka 1996). Omenjena institucija je izoblikovala model za podobno organizacijo drugje; praški Slovanski inštitut, ustanovljen v dvajsetih letih, je izhajal iz tega modela, prav tako na primer nemška slavistika, danes na splošno najmočnejša v neslovanskih deželah. Na začetku je stala filologija, kasneje okrepljena z narodnoosvobodilnimi prizadevanji slovanskih narodov: ravno tu pa je nastal tisti kratek stik med slavistiko in panslavizmom (slavofilstvom, slavjanofilstvom), ki so ga očitali predvsem Čehom. Toda Jan Kollár ni edini primer: pri začetkih panslavizma so bili – kot je pokazal že Frank Wollman – predvsem romantični in mesianistični Poljaki, dodatno spodbudo pa so dali Nemci – v znanosti in ideologiji. Ostaja pa dejstvo, da brez te češko-slovanske orientacije ne bi prišlo niti do prenove češčine, niti do njenega nadaljnega razvoja, niti do tega, da se Čehom kot narodu in

njihovemu jeziku za zdaj ni treba bati izginotja. Dvomi, ki jih je izražal na primer H. G. Schauer, ali ostra narodna samokritika izpod peresa generacije realistov, ki po svoji neusmiljenosti pravzaprav nima primere v takratni Evropi, so celoten proces kvečjemu okrepili. Če se danes govori o dediščini češkega strukturalizma, se ne bi smelo pozabiti, da je bila ravno slavistika naravna baza češkega jezikoslovja in literarne vede (Pospíšil 2004).

Sodobne tendence, da bi se obnovila enotnost slavistike vključno z rusistiko, imajo le občasne uspehe in pogosto naletijo na močno nasprotovanje nekaterih rusistov: to se na primer kaže v nepripravljenosti oblikovati slavistiko kot enotno študijsko smer z variabilno vsebino, kar je sicer praksa v Nemčiji in na Poljskem; skeptični odnos do širšega uvajanja skupnih slavističnih disciplin je opazen celo v »neue Länder« današnje enotne Nemčije. Tudi situacija v Veliki Britaniji, kjer se po začetnem navdušenju spet uveljavlja rusistična orientacija in omejuje ali naravnost ukinja študij t. i. minornih slavističnih smeri, je še en primer tega pojava. Njegov izvor je v tem, da se je rusistika v ZDA in Veliki Britaniji oziroma v večini držav Zahodne Evrope študirala zaradi strateških geopolitičnih in ideoloških razlogov in je njen naravni del bila t. i. arealnost, torej študij jezika in književnosti kot servis za poznavanje celotne dežele (prim. sovjetologijo ali »kremleslovje«). Tega pomena rusistika v teh deželah – po oslabitvi v času sovjetske »katastrofke« in razpadu Sovjetske zveze – vse do danes ni izgubila.

Opisana institucionalna heterogenost je le vrh ledene gore, ki v globlji skriva skeptičen odnos do smiselnosti samega pojma slavistika. Čeprav je temelj slavistike filološki študij, s paleoslavističnim raziskovanjem J. Dobrovskega vred, se je kasneje koncept smeri razširil, tako da je ob ustanovitvi praškega Slovanskega inštituta (obnovljenega leta 1993) veljalo že široko razumevanje slavistike kot študija vsega slovanskega. Značilno je, da Slovanskega inštituta v Pragi na začetku ni toliko vodilo ministrstvo narodne prosvete kolikor ministrstvo za zunanje zadeve: postal naj bi ideološki center demokratičnega slovanstva, tudi v povezavi z že omenjeno Masarykovo rusko akcijo, torej podporo ruski protisovjetski intelektualni eliti, ki naj bi po padcu režima v Rusiji prevzela oblast: toda to se – kot je znano – ni posrečilo in temeljne spremembe v češkoslovaški zunanji politiki v tridesetih letih, v povezavi z nastopom nacizma v Nemčiji, so ta proces zaključile. V okviru Slovanskega inštituta naj bi se ne študirala samo jezik in literatura, ampak tudi tradicionalno močna folkloristika, etnografija, celo arhitektura, naravoslovne vede, pravo itn. Postopoma se je izkristaliziralo pojmovanje slavistike kot slovanske filologije s širšim družbenim ozadjem, čeprav spor glede ožjega ali širšega razumevanja slavistike traja do danes in se kaže tudi v mednarodnem okviru, zlasti v vse močnejšem pritisku družbenih ved.

O kompaktnosti pojma slavistika gotovo ne moremo dvomiti v smislu jezikovne bližine; težje pa bi branili obstoj celote slovanskih književnosti, da o ostalih duhovnih sferah niti ne govorimo. Že v času ustanovitelja brnske slavistike Franka Wollmana so o tem potekale polemike. Wollmanova *Književnost Slovanov* je pokazala, da si slovanske literature niso blizu samo jezikovno, ampak tudi po umetnostni obliki (eidos). To je bila Wollmanova iznajdljiva reakcija na krizo literarne tematologije (*Stoffgeschichte*): govori

o skupni zibelki staroslovanske izobraženosti, o humanistično-baročnem obdobju, a tudi o slovanski moderni. Če je danes polemika o obstoju celote slovanskih književnosti potisnjena v ozadje, to ne pomeni, da ta problem ne obstaja več. Ta celota je v 20. stoletju bolj potencialna kot realna: že v 19. stoletju je nastajala bolj kot rezultat neodvisnega prizadevanja – končno je subjektivna, neodvisna prvina legitimni del zgodovinskih procesov. Jasno je, da medslovanske povezave danes pod vplivom različnih dejavnikov – večinoma prav tako močno subjektivne geopolitične narave – pešajo in da se jih ne uporablja pogosto; vendar to ne pomeni, da je problem slovanske književnosti mrtev.

Konceptualne diskusije o institucionalnih vprašanjih so običajen del današnje slavistike: njen temelj pa ostaja notranji razvoj smeri in njena obnova, ohranitev in razvoj tradicionalnih vrednot in hkratna metodološka prenovitev. Čisti radikalizem se niti v slavistiki ni potrdil, kakor tudi ne razvojna togost: sprememba in povezovanje sta nujna pogoja za razvoj panoge.

V brošuri *Slavistika jako české rodinné stříbro* (Pospíšil 2004) se ukvarjam predvsem s češko slavistiko, vendar v navezavi na dogajanje v svetu. Predlagal sem prenovu celotne strukture češke slavistike, ki predvideva delovanje samostojnega raziskovalnega središča, financiranega delno iz državnega proračuna, delno pa iz lastnih pragmatičnih dejavnosti, na primer naročil državnih institucij. Navedel sem tudi konkreten ekonomski načrt, saj je razvoj ved, ki se s temi ključnimi vprašanji ukvarjajo, po mojem mnenju temeljnega pomena – in financiranja se v današnjem svetu seveda ne da zaobiti. Toda za to je potrebna drugačna naravnost slavistike na splošno, konkretno njena včlenitev v sistem arealnih študijev – tja je usmerjena sodobna filologija na splošno.

Katedra za slavistiko v Brnu od sredine devetdesetih let 20. stoletja gradi arealne študije kot program doktorskega študija (Teorija arealnih študij) v smislu ožjega prepleta jezikoslovja in družbenih ved: k temu so bile usmerjene dejavnosti Kabineta arealnih študij in integrirane žanrske tipologije pri Katedri za slavistiko na Filozofski fakulteti brnske Masarykove univerze, dejavnosti, ki se kažejo v seriji konferenc in ediciji Brnska besedila k slovistikiti, v projektih, ki jih subvencionira Izobraževalna fundacija Jana Husa, vključno z njenimi nastopi, ter v skupnih subvencioniranih projektih z Inštitutom za slavistiko (Institut für Slawistik) Dunajske univerze (glej seznam literature, med drugim *Integrovaná žánrová typologie*, 1999; *Areál – sociální vědy – filologie*, 2002; *Crossroads of Cultures*, 2002; *Comparative Studies in Central Europe*, 2004; *Brněnská slovákistika a česko-slovenské vztahy*, 1998; *Slovákistika v české slavistice*, 1999; *Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost*, 2001; *Literatury v kontaktech. Jazyk – literatura – kultura*, 2002; *Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech. Meziliterárnost a areál*, 2003; *Česko-slovenské vztahy, Evropa a svět*, 2004).

Kriza znanstvene panoge, katere domena bi moral biti konkretni, objektivni študij problematike slovanstva in vseh njegovih oblik vključno s t. i. slovansko vzajemnostjo, se pojavlja v srednji Evropi, pa tudi splošno. Dokaz so lahko potek in sklepi 13. Mednarodnega kongresa slavistov (Ljubljana 2003).

Slavistična organizacija je znanstvena, in ne narodna ali politična organizacija, ne more podpirati nekega naroda ali političnega gibanja, ne more biti talka političnih ali narodnih prizadevanj, ne more reševati narodnostnih konfliktov ali se postavljati na to ali ono stran, kongres ne more biti izraz politične ali narodne podpore. Po mojem mnenju se je slavistika kot instrument spoznavanja slovanskega sveta (če je ta termin danes sploh homogen) znašla na razpotju – tako sem tudi poimenoval izbor svojih študij, ki je namenoma izšel ravno v letu ljubljanskega kongresa (Pospíšil 2003b). Toda pomembni premiki so že bili sproženi, premiki, ki bodo pripeljali do globljega poznavanja stoletnih fenomenov slavizmov, imenovanih slovanstvo, panslavizem, slavjanofilstvo, pa tudi slovanska vzajemnost, prav tako kot tudi njihovih nasprotij, ki jih je Frank Wollman imenoval antislavizmi. Spor za mesto Slovanov v svetu, za mesto njihove kulture in njihovih duhovnih izdelkov in tradicij, za mesto vede, ki se z njimi ožje ali širše ukvarja, se nadaljuje.

Iz češčine prevedla Bojana Maltarić

OPOMBE

¹ Temeljni pojem, s katerim v *Dějinách slovanské řeči a literatury* (Zgodovini slovanskega jezika in literature) Šafařík nadaljuje koncept Josefa Dobrovskega, je arealni pogled, tj. kompleksno ozemeljsko pojmovanje slovanske filologije. V uvodu (*Einleitung*) najdemo prostorsko zakoreninjeno razlago o izvoru Slovanov (*Abstammung, Wohnsitze u. Thaten der alten Slawen, Religion und Sitten, Cultur u. Sprache der alten Slawen, Slawischer Volksstamm im dritten Jahrzehnt des XIX Jahrhunderts. Character und Cultur der Slawen im Allgemeinen, Schicksale und Zustand der slawischen Literatur im Allgemeinen. Uebersicht einiger Beförderungsmittel der Literatur unter den Slawen*). **Predvsem splošno razumevanje** Slovanov in slavistike ter kulturnozgodovinski floris pa sta tisti potezi, ki determinirata nadaljnjo razlago.

² Naslov knjige je značilna besedna igra: beremo jo lahko – sicer z drugačno izgovorjavo – kot V ujetništvu v Readingu ali V readinškem zaporu (aluzija na znano delo Oscarja Wilda Jetniška balada iz Readinga) ali kot V ujetništvu branja.

³ Opomba ob robu: pred tremi desetletji smo se kot mladi anglisti učili o *gaellic*, torej o jeziku škotskih Keltov, ki ga baje govori približno osemdeset tisoč ljudi na severu Škotske in na nekaterih škotskih otokih – sam sem ta jezik v njegovem okolju prvič slišal leta 1973. Danes imajo njegovi govorniki svoje množične medije. Povedano drugače: skrbi z različnimi narodnimi koncepti imajo in predvsem bodo imeli tudi drugje, zunaj slovanske cone. Temelj vsega je nerazumevanje, netoleranca: to nedvomno zadeva tudi pogoje, v katerih je nastajal koncept t. i. slovanstva.

LITERATURA

Areál – sociální vědy – filologie (2002). Ur. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita.

Brněnská slovákistika a česko-slovenské vztahy (1998). Ur. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita.

- Comparative Studies in Central Europe* (2004). Ur. I. Pospíšil, M. Moser. Brno: Masarykova univerzita.
- Crossroads of Cultures* (2002). Ur. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita.
- Cunningham, Valentine (1994): *In the Reading Gaol: Postmodernity, Texts and History*. Oxford, Cambridge, Mass.: Blackwell.
- Česko-slovenská vzájemnost a nezájemnost* (2001). Ur. I. Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno: Masarykova univerzita.
- Česko-slovenské vztahy v slovanských a středoevropských souvislostech. Meziliterárnost a areál* (2003). Ur. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno: Masarykova univerzita.
- Česko-slovenské vztahy, Evropa a svět* (2004). Ur. I. Pospíšil, M. Zelenka. Brno: Slavistická společnost Franka Wollmana, Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.
- Integrovaná žánrová typologie* (1999). Ur. I. Pospíšil. Brno: Masarykova univerzita.
- Literatury v kontaktech. Jazyk – literatura – kultura* (2002). Ur. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno: Masarykova univerzita.
- Mareš, Miroslav (1999): »Slovanství a politický extremismus v České republice«. V: *Středoevropské politické studie – Central European Political Studies Review* 1 (zima 1999), str. 19–36.
- Pospíšil, Ivo (1994): »Václav Černý a ruská literatura«. *Slavia* 3 (1994), str. 331–337.
- Pospíšil, Ivo (2001): »In margine tzv. slovanství (Na okraj studie Miroslava Mareše Slovanství a politický extremismus v České republice)«. *Středoevropské politické studie – Central European Political Studies Review* 3/1 (zima 2001), www.iips.cz/seps.html.
- Pospíšil, Ivo (2002a): *Až se vyčáslí... Úvahy – kritiky – glosy – eseje*. Brno: Nadace Universitas Masarykiana, Nakladatelství a vydavatelství Nauma, edice Heureka.
- Pospíšil, Ivo (2002b): »Rasanz und Feingefühl: Zum Phänomen Mitteleuropa in der Zwischenkriegszeit«. *Litteraria Humanitas XI. Crossroads of Cultures: Central Europe, Kreuzwege der Kulturen: Mitteleuropa, Křižovatky kultury: Střední Evropa, Perekrestki kul'tury: Srednjaja Jevropa*. Brno: Masarykova univerzita.
- Pospíšil, Ivo (2003a): »Sieben Bemerkungen zu Frank Wollmans Slovesnost Slovanů«. V: Frank Wollman: *Die Literatur der Slawen*. Ur. Reinhard Ibler, I. Pospíšil. Frankfurt itn.: Peter Lang, str. 355–363.
- Pospíšil, Ivo (2003b): *Slavistika na křižovatce*. Brno: Středoevropské vydavatelství, nakladatelství Regiony.
- Pospíšil, Ivo (2003c): »Literary History, Poststructuralism, Dilettantism and Area Studies«. V: *Kako pisati literarno zgodovino danes? Razprave*. Ur. Darko Dolinar, Marko Juvan. Ljubljana: ZRC SAZU, str. 141–157.
- Pospíšil, Ivo (2004): *Slavistika jako české rodinné stříbro*. Praga: Nadání Hlávkových.
- Pospíšil, Ivo, Zelenka, Miloš (1996): *René Wellek a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky*. Brno: Masarykova univerzita.
- Pospíšil, Ivo, Zelenka, Miloš (2003): »Mitteleuropa als Knotenpunkt der Methodologien. Frank Wollmans Slovesnost Slovanů – Traditionen und Zusammenhänge«. V: Frank Wollman: *Die Literatur der Slawen*. Frankfurt itn.: Peter Lang, str. 7–31.
- Slovakistika v české slavistice* (1999). Ur. Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Brno: Masarykova univerzita.

- Slovanský sjezd roku 1848 a současnost. 150 let Slovanského sjezdu (1848). Historie a současnost. Sborník referátů z vědeckého kolokvia 1. června 1998 v Praze (2002).* Ur. Václav Veber. Praga: Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna.
- Slovanský ústav v Praze. 70 let činnosti. Sborník statí. Bibliografie (2000).* Praga: Slovanský ústav, Euroslavica.
- Slovenské ľudové rozprávky I. Výber zápisov z rokov 1928–1947. Zapísali poslucháči Slovanského seminára Univerzity Komenského v Bratislave pod vedením profesora PhDr. Franka Wollmana. Stredné Slovensko (1993).* Ur. B. Filová, F. Gašparíková. Bratislava: Veda.
- Slovenské ľudové rozprávky II. Západné Slovensko (2001).* Ur. V. Gašparíková. Bratislava: Veda.
- Slovenské ľudové rozprávky III. Východné Slovensko (2004).* Ur. V. Gašparíková. Bratislava: Veda.
- Šafárik, Pavel Jozef (1963): *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí.* Ur. Karol Rosenbaum, ur. in prev. Valéria Betáková, Rudolf Beták. Bratislava: Vydavateľstvo SAV.
- Šafárik, Pavel Jozef (1983): *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten.* Fotomehaniski ponatis. Baurtzen: VEB Domowina-Verlag.
- Vlček, Radomír (2002): *Ruský panslavismus – realita a fikce.* Praga: Historický ústav AV.
- Wollman, Frank (1928): *Slovesnost Slovanů.* Praha: Orbis.
- Wollman, Frank (1968): *Slavismy a antislavismy za jara národů.* Praga: Academia.
- Wollman, Frank (2003): *Die Literatur der Slawen.* Ur. Reinhard Ibler, Ivo Pospíšil. Prev. Kristína Kallert. Frankfurt itn.: Peter Lang. (Vergleichende Studien zu den slawischen Sprachen und Literaturen 7).
- Wollman, Frank (2004): *Slovenska dramatika.* Prev., uvod in opombe Andrijan Lah. Ljubljana: Slovenski gledališki muzej.
- Wollman, Slavomír (2000): »Osudy Slovanského ústavu od jeho zrušení v roce 1963 do současnosti«. V: *Slovanský ústav v Praze. 70 let činnosti. Sborník statí. Bibliografie.* Praga: Slovanský ústav, Euroslavica, str. 39–44.
- Współczesni Slowianie wobec własnych tradycji i mitów. Sympozjum w Castel Gandolfo 19-20 sierpnia 1996 (1997). Ur. M. Bobrownicka idr. Krakov. Universitas.

■ THE PROBLEM OF SLAVISMS AND ITS CONTEXT

Key Words: Slavic literatures / Slavonic studies / area studies / panslavism

The author analyses key terms relating to questions of the Slavs, Slavonic studies, Slavonic reciprocity, and solidarity, Slavophile movements or pan-Slavism. His conception, originally intended as a commentary on and the polemic with political science, is based on the necessity for a basic change and re-orientation of the scientific disciplines which study in its widest sense issues relating to Slavonic cultures, those of all the Slavonic nations and their languages and literatures.

The paper begins with an analysis of the last book by the Czech literary scholar and founder of the Prague-Brno school of comparative studies, Frank Wollman (1888-1969) *Slavisms and Antislavisms in the Spring of Nations* (1968). The

work of this author has aroused immense interest in recent years, as evidenced also by the German edition of his early synthesis *Literature of the Slavs* (2003) and the Slovene edition *The Slovene Drama* (2004). Even his last book, which links the philological aspect with that of some other humanities and social sciences, is quite inspiring and not only merely a remnant of the past. It reminds us of the often paradoxical development of Slavonic conceptions similar to various kinds of Slavophilism in which an important role was played by Czechs, Poles, and Russians, but also by some of the Southern Slavs. The author of the paper is attracted by the Polish conception of Slavisms as a valuable kind of Europeanism and an important step towards European integrations; this idea is linked to practical Polish policies of the 1990s and the beginning of the twenty-first century. A separate problem connected with Slavisms concerns the scholarly Slavisms represented by Slavonic studies. The author tries to analyse both the history and the present state and conceptions of Slavonic studies which he himself expressed in a brochure dealing, however, primarily with Czech matters, but exposing a certain broadening out into a more general field of problems. In connection with the further development of Slavonic studies, he stresses the importance of the so-called regional studies at the Department for Regional Studies and Integration Genre Typology at the Institute of Slavonic Studies of Masaryk University in Brno. Finally, he also deals with problems of Slavonic research and scholarly organisations.

The permanent connection of Slavisms with current politics and policies represents a certain danger, but, on the other hand, is a constant source of inspiration and lively social thought, presenting alternatives to the dominant models of material as well as spiritual life. The developing and changing role of international scholarly organisations and associations (International Committee of Slavists, ICCEES and others, only loosely connected with the problems of Slavonic studies) is mentioned at the end of the study.

September 2005